

«KIMYONI O'QITISHDA FANLAR INTEGRATSIYADAN FOYDALANISH»

Masharipova Havojon Talantovna

Xorazm viloyati Hazorasp tumani. 9-son maktab kimyo fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kimyo mashg'ulotlarida fanlar integrasiyasini tashkil qilish va o'qitish samaradorlikni oshirish usullari, Diffuziya va osmos hodisalari mavzusi orqali o'qitish metodikasi bayon qilingan. Dars mashg'ulotlarida o'quvchilarning bilimi va ularni o'zlashtirish asnosida ularning bilim va ko'nikmalarining o'sishiga, qiziqishi ortishi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: integratsiya, fanlararo integratsiya, o'zlashtirish darajasi, usul, ekologiya va tarbiya.

Kimyo va biologiya fanlari bo'yicha ta'lim sifatini tubdan oshirish, umumta'lim maktablarida ushbu fanlarni o'qitishning mutlaqo yangi tizimini joriy etish, ta'lim muassasalarini zamonaviy laboratoriyalar, darsliklar va boshqa o'quv jihozlari bilan ta'minlash, ushbu yo'nalishlarga malakali o'qituvchi-murabbiylarni jalb etish, kadrlar tayyorlash va ilm-fan natijalaridan foydalanishda ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish sohalari o'rtasida o'zaro yaqin muloqot va hamkorlikni yo'lga qo'yish maqsadida ko'plab vazifalar qo'yilgan[1]. Turli davrlarda ta'lim jarayonida fanlararo aloqalardan foydalanish muammosining dolzarbligini Ya.A.Komenskiy, D. Lokk, I. Xerbert, A. Distverg, KD Ushinskiy ta'kidladilar. O'zbekistonda kimyo fanida integratsiyadan foydalanish F.Alimova va I.Shernazarov tadqiqot ishlarida ko'rsatib o'tilgan. Zamonaviy maktabning asosiy vazifalari yosh kishini hayotga tayyorlash, ma'naviy sohaning xilma-xilligini ko'rsatish, kognitiv va estetik ehtiyojlarini qondirishdir. Hech qanday barqaror o'quv rejasi bularning barchasini o'z ichiga olmaydi. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish, o'quvchilarning mavjud bilimlarini to'ldirish, kengaytirish, ularning bilish faoliyatini rag'batlantirish o'quv jarayonidagi kompleks yondashuvning birinchi vazifasidir. Bu sizga o'quvchiga hissiy ta'sir kuchini ishlatishga, mantiqiy va hissiy printsiplar, darsning ta'lim salohiyatini keng jalb qilish,

o'quv jarayoni sub'ekti - talabani har tomonlama rivojlantirish bo'yicha ilmiy-estetik ta'lim tizimini yaratish. Integratsiya -bu sub'ektiv va ob'ektiv, ichki va tashqi, obrazli va kontseptual, intellektual va hissiy, oqilona va intuitiv, analitik va sintetik, ya'ni ta'lim jarayonida dunyoni bilishning ilmiy va badiiy usullarini uyg'unlashtirishning uzluksiz o'zaro ta'siri jarayoni.

Darhaqiqat, integratsiya jarayonida ta'lim va tarbiya o'rtasidagi chegaralar yo'q qilinadi, har bir bolaning qobiliyatlari rivojlanadi, o'qituvchi quyidagi pedagogik g'oyalarni amaliy va maqsadga muvofiq amalga oshiradi:

1. ta'lim jarayonini demokratlashtirish va insonparvarlashtirish, uning nafaqat bilimlar hajmini o'zlashtirishga, balki shaxsning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, yuksak ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni va faol shaxsiy pozitsiyani shakllantirishga yo'naltirilganligi;

2. taraqqiyotning barcha bosqichlarida ta'lim jarayonining uzluksizligi va izchilligini ta'minlash;

3. har bir bolaning tabiiy intellektual va badiiy-estetik salohiyatini ochib berish va takomillashtirish uchun teng sharoitlar yaratish.

Darsning intellektual vazifalari bilan bir qatorda, fanlararo integratsiyani qo'llashda siz yanada murakkab muammolarni hal qilishingiz mumkin:

1. dunyoning uyg'un birligi va undagi insonning o'rni to'g'risida g'oyani shakllantirish;

2. axloqiy fazilatlarni shakllantirish, ob'ektlar va hodisalarga axloqiy-estetik baho berish, atrof-muhitga ehtiyotkorlik va hamdardlik munosabatini tarbiyalash;

3. shaxsning ijodiy salohiyatini, uning umumiy ijodiy salohiyatini rivojlantirish[2].

O'qituvchiga integral darsni o'tkazishda duch keladigan muammolarni hal qilish ancha murakkab sanaladi. Barcha maktab intizomlari o'ziga xos integratsiya salohiyatiga ega, ammo ularni birlashtirish qobiliyati, integratsiyaning samaradorligi birlashtirilgan dars yoki kursni rejalashtirishda hisobga olinishi kerak bo'lgan ko'plab shartlarga bog'liq. Avvalo, ma'lum bir sinf o'quvchilarining tayyorgarlik darajasi tahlil

qilinadi. Ularning o'quv faoliyatidagi qiyinchiliklar integratsiya usulidan foydalanishning sabablaridan biri bo'lishi mumkin. Ba'zan maktab o'quvchilarining bir mavzuni muvaffaqiyatli o'rganishi, ikkinchisida ma'lum bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishiga bog'liq. Birlashtirilgan dars o'qituvchidan qo'shimcha tayyorgarlik, katta bilim va yuqori darajadagi pedagoglik mahoratini talab qiladi. Bunday darsni ishlab chiqishda o'qituvchi quyidagilarni e'tiborga olishi kerak [3]. O'quvchilarni har bir kimyo dars mashg'ulotidagi ishga kirishishdan oldin xoh yozma, xoh og'zaki reja tuzib olishga o'rgatish kerak. Kimyoni o'qitishda fanlararo integratsiyadan foydalanish uchun ekologik tarbiya muhim ahamiyatga ega. Ekologik tarbiya - bu insonni tabiatga dastlabki qadam qo'ygan kundan boshlab, butun hayoti davomida tabiatdan ongli ravishda foydalanishga, psixologik, ahloq-odob yuzasidan xalqimizning tabiatga hurmat va e'tibor bilan qaraydigan urf odatlarini, udumlarini tarbiyalash, tabiiy boyliklarni ko'paytirish, bog'-rog'lar, gulzorlar tashkil qilish orqali uning qalbida yaxshi xislatlar uyg'otishdan iboratdir. Bu ekologik tarbiya ham integratsiyaga yaqqol misol bo'la oladi. O'sib kelayotgan o'quvchilarni batanga muhabbat, tabiatni asrash, undan unumli va isrofgarsiz foydalanish yo'llarini tushuntirilib borish kerak.

Misol: hozirgi kunda ko'plab sanoat korxonalarini faoliyat yuritmoqda, ulardan chiqayotgan turli zararli gazlar hisobiga atmosfera havosi buzuladi. Shuning uchun sanoat korxonalarini atrofida zaharli gazlar va keraksiz chiqindilar atrofga tarqaladi.

Buning oldini olish uchun sanoat korxonalarini atrofida daraxtlar sonini ko'paytiriladi. Chunki daraxtlar havodagi karbonat angidrid va turli xil zaharli gazlarni yutib havoga kislorod ajratib beradi. Diffuziya va osmos hodisalari mavzusini tushuntirishda yuqoridagi misollarni aytib, tushuntirib o'tish kerak. Kimyoni o'rganishda o'quvchilarning o'zlari qiladigan ishlari katta ahamiyatga ega, chunki o'quvchilarda muhim amaliy o'quv va malakalar hosil qilinadi. Ammo butunlay ongli, ravshan, sistemali va puxta bilim olish uchun mustaqil ishning o'zi kifoya qilmaydi. O'qituvchining jonli so'zi bo'lmasa, tayyor bilimlar bayon etilib turmasa, normal tashkil etilgan ta'lim-tarbiya jarayonining bo'lishi mutlaqo mumkin emas. Kimyo darslarida bayon etish usullaridan:

1. hikoya (soʻzlab berish)
2. maʼruza suhbat
4. sayohatdan foydalaniladi.

Qaysi birini qoʻllanilishi oʻquv materialining mazmuniga va oʻquvchilarning tayyorgarlik darajasiga bogʻliq. Mabodo oʻquvchilar ayni material toʻgʻrisida hech narsa bilmasalar, yoki juda oz bilsalar oʻqituvchi soʻzlab berish yoki maʼruza usulidan foydalaniladi: past sinflarda bilimi ozroq boʻlgani uchun soʻzlab beriladi, yuqori sinflarda esa soʻzlab berish usuli bilan birgalikda maʼruza usuli qoʻllaniladi. Ikkala usul ham asosan oʻquvchilarga ular uchun ham nomaʼlum narsa berish kerak boʻlganda ishlatiladi. Agar oʻquvchilar ayni material toʻgʻrisida ancha maʼlumotga ega boʻlsalar, unda soʻzlab berish hamda maʼruza usullaridan foydalanishi oʻquvchilarning qiziqishini, maqsadga intiluvchanligini, faolligini va, demak, bilimlarining sifatini pasaytiradi. Bunday hollarda oʻqituvchi suhbat usulidan foydalaniladi. Nihoyat, oʻqituvchining vazifasi obyektlari bilan tanishtirish boʻlsa, u holda eng yaxshi oʻquv vositasi sayohatdan foydalaniladi. Shunday qilib oʻquv materialini bayon etish usullarini bir-biridan ajratib boʻlmaydi, ular uchun umumiy boʻlgan koʻp narsa bor. Ammo bu usullarning har biri oʻziga maʼlum darajada xos xususiyatiga ega. Kimyo oʻqituvchisi gʻoyaviy shakllangan shaxs boʻlishi, fanni chuqur bilishi, tarbiyalash va oʻqitishning asosiy nazariy bilimlarini amaliy toʻgʻri qoʻllay bilishi, kimyo oʻqitish uslublarining alohida oʻrni borligi taʼkidlanadi. Kimyodan darsliklar oʻquvchilarning amaliy jihatdan eng muhim mustaqil surʼatda bilib, tushunib olish uchun zarur materialnigina oʻz ichiga oladi. Demak, kimyo fanida oʻquvchilarga fanlararo integratsiya asosida dars oʻtilganda fanga qiziqish, bilim samaradorligi va oʻzlashtirish samaradorligi oshishi kuzatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oʻzbekiston Respublikasining “Kimyo va biologiya yoʻnalishlarida uzluksiz taʼlim sifatini va ilm-fan natijadorligini oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ-4805-sonli qarori, 12.08.2020 yil.
2. Hasanboyeva O., J. Hasanboyev, Homidov H. Pedagogika tarixi, T.: Gʻ. Gʻulom nomidagi nashriyot –matbaa ijodiy uyi, 2004y, b.-174.
3. Sh.X.Shomurotova, Sh.B.Farmonova, N.I.Kamolova, S.A.Movlonova. Improving the Methodology of Teaching the role of metals in Biochemical Processes using Pedagogical Texnologies. //Engineering a Management Test. Volume 83. May-June 2020. P:-26638-26645